

נועה שובל ורחל גיורא

פיגורטיביות, חידוש אופטימלי והנאה

שני מחקרים (גיורא, פיין, קונרוד, אלנתן, שובל וצור, 2004; גיורא, קוטלר ושובל, בדפוס) מראים שבניגוד לתפיסה הקלאסית (אריסטו, 350 לפנה"ס) ולתפיסה הרווחת כיום (לדוגמה, Sopory & Dillard, 2002) הנאה אסתטית אינה פונקציה של פיגורטיביות אלא של חידוש אופטימלי. לפי היפותזת החידוש האופטימלי (גיורא, 2003; גיורא ואחרים, 2004), חידוש אופטימלי הוא גירוי המעורר משמעות חדשה תוך שהוא מאפשר שחזור של משמעות נגישה ("קצב אנטי"), ומעורר הנאה גדולה מזו שיעורר גירוי מוכר יותר ("קצב הנשיא") או גירוי מוכר פחות ("קצבון"), בלא קשר לפיגורטיביות שלו. במאמרנו (גיורא ואחרים, בדפוס) אנחנו מראות שמשמעויות פיגורטיביות של מטפורות חדשות שיש להן משמעות ליטרלית, כלומר, שהן חידושים אופטימליים (היא טסה לאנטליה), דורגו כמהונות יותר ממשמעויות הליטרלית – הנגישה יותר. לעומת זאת, מטפורות מוכרות (שיש להן משמעות ליטרלית), כלומר, שאינן מהוות חידושים אופטימליים (טיפס על עץ גבוה), דורגו בשני התנאים (משמעות ליטרלית/מטפורית) כמהונות באותה מידה כיוון שאין הבדל משמעויות בין רמת הנגישות של המשמעויות הליטרליות שלהן לבין המשמעויות הפיגורטיביות שלהן. אנחנו מראים גם (גיורא ואחרים, 2004) שעבור המשמעויות הפיגורטיביות והמשמעויות הליטרליות של מטפורות מוכרות ביותר האפקט מתהפך; הגירויים בעלי המשמעויות הליטרליות, המהווים חידושים אופטימליים (הדובדבן שבקצפת), דורגו כמהנים יותר מאותם גירויים כאשר הופיעו במשמעות הפיגורטיבית והנגישה יותר שלהם. מחקרים אלה תומכים בהנחה שפיגורטיביות כשלעצמה אינה תנאי מספיק או הכרחי כדי לעורר הנאה; ההנאה רגישה לחידוש אופטימלי.

מה עושה מבע או שיח למהנה?

האם ניתן לבסס הנאה לשונית על עיקרון מסוים? כבר בפואטיקה נדרש אריסטו (תשס"ג) לשאלה זו וקבע כי:

מצוינותו של הסגנון היא בבהירות וברמה גבוהה...שגב והימנעות מהשכיח ניתנים להשגה בלשון לא שגרתית. ב'לשון לא שגרתית' כוונתי למילה הריגה, למטפורה,

* ברצוננו להודות לארנון קהת, למוטי בן-ארי, ולעידית עינת-נוב על הערותיהם, וכן לרוני ברוש וחברי פורום "השפה העברית" על הדוגמאות.

למילה מאורכת ולכל החורג מהמקובל. אבל אם יצירה נוצרת כולה רק בלשון כזאת, הרי היא בבחינת חידה או מלל חסר פשר; אם כולה מטפורה זאת חידה, אם כולה מילים חריגות זהו מלל חסר פשר. מהות החידה היא צירוף המילים שלא בשימושן הפשוט. הדבר לא יוכל להיווצר בצירוף מילים שכיחות אחרות, אלא רק במטפורות... מכאן שמה שנדרש הוא שילוב של המרכיבים הללו. כי הימנעות משכיחות ומרמת ביטוי נמוכה תושג באמצעות שימוש במילים חריגות, במטפורה, בקישוט ובכל השאר שהוזכר לעיל, ובהירות – במילים השכיחות. (שם: 46-47)

אריסטו נתפס כמי שמוזהה את המטפורה עם לשון לא שגרתית, רואה בה דבר מה מורכב וחידיתי, הנמצא ברמה גבוהה יותר מ"המילים השכיחות". זוהי למעשה ההבחנה הקלאסית בין שפה מטפורית לשפה ליטרלית המתבססת על הפרשנות שניתנה לכתבי אריסטו לאורך הדורות. המטפורה, לפי תפיסה זו, היא תופעה לשונית, פואטית ומורכבת. זוהי תופעה מילולית, שבבסיסה אנומליה או סטייה מהשפה הליטרלית הפשוטה (מפני שהיא כרוכה בהעברה של שם מאובייקט מסוים לאובייקט אחר, שהשם אינו שייך לו) המתבססת על השוואה או על הדגשת הרמיון בין שני אובייקטים שונים (שם: 45).

ברטוריקה מוסיף אריסטו (2002) כי: "החריגה מן המקובל היא שגורמת לדברים להראות נשגבים יותר... ועל כן יש לשוות לאופן הדיבור גוון זר. כי הדברים המרוחקים מעוררים פליאה, והמעורר פליאה מענג" (שם: 153). בדיונו בשאלה "כיצד נטבעים הניסוחים השנונים והאהובים על הציבור", מתבסס אריסטו על ההנחה הזאת:

ללמוד בקלות הוא בדרך הטבע דבר מענג לכול, והמילים מסמנות דברים. יוצא מזה שאותן מילים הגורמות לנו ללמוד הן המהנות ביותר. והנה את משמעותן של מילים חריגות איננו מכירים, לעומת זאת את מילות היומיום אנחנו יודעים. המטפורה היא שעושה זאת [מלמדת] יותר מכל. (שם: עמ' 167).

כאן צועד אריסטו צעד נוסף וטוען כי מכוח אופייה המורכב, המטפורה היא זו המאפשרת לנמען ללמוד בצורה הקלה ביותר, ומכאן שהיא הצורה המענגת או המהנה ביותר "במטפורה, יותר מבכל צורה אחרת, ניתן למצוא הן בהירות, הן זרות והן עונג" (שם: עמ' 154); מצד אחד היא אינה "חריגה" עד כדי היותה חסרת פשר כי יש בה מן המוכר, אך מצד אחר היא זרה וחידינית יחסית לדיבור היום-יומי (שאותו, כאמור, מזהה אריסטו עם השיח הליטרלי). האם ניתן לקבל את הקביעה הקלאסית כי שפה מטפורית מורכבת יותר משפה ליטרלית? האם המשוואה בין מטפוריות (או פיגורטיביות) להנאה מתקיימת תמיד ובכל מצב? נתבונן בדוגמאות האלה:

(1) מאחזי עיניים

ב"נאום הרצליה" שלו לפני שבועיים נראה היה כי ראש הממשלה הצליח, אם רק לרגע קט, להאיר את השמים המדיניים הקודרים בהבזק של תקווה. היו אמנם רבים שהגיבו מיד בביטול לדבריו של אריאל שרון. אלה התקשו להאמין בכנותו המוצהרת

לעקור מאחזים והתנחלויות ולבצע נסיגות משמעותיות. אולם אחרים פקפקו פחות. הם נטו לקוות – או לחשוש, הכל לפי השקפת העולם – כי שרון נמצא על סף מפנה מדיני חשוב. הנאום כבש גם כותרות בעולם.

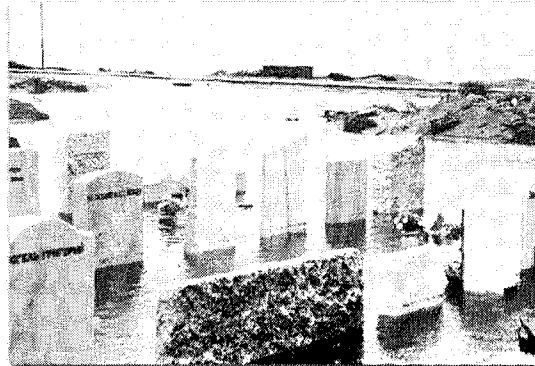
למרבח הצער, הצדק היה עם המפקקים. את הבשורה שיצאה השבוע מלשכותיהם של שרון ושל שר הביטחון שאול מופז על היערכותם של הממשלה וצה"ל לפנות ארבעה מאחזים קיקיוניים, אפשר רק לכנות לעג לרש, כאשר הרש הוא המדינה הנאנקת תחת עולם המיותר והמוזיק של כמאה מאחזים בלתי חוקיים.

(מאמר המערכת, הארץ 31.12.04)

הביטוי "אחיזת עיניים" משמעותו קסם אך בעיקר הונאה, ובהשאלה נפוצה, "מאחז עיניים" הוא כינוי לרמאי. הכותרת **מאחזי עיניים** צוברת משמעות עם קריאת המאמר, בנוסף לתרגיל אחיזת עיניים של ראש הממשלה ושל שר הביטחון שעליו מסופר, אחיזת העיניים עצמה קשורה במאחזים, או ליתר דיוק בפינוי ארבעה מאחזים בלתי חוקיים, שבהם לא מתגורר איש. מסתבר שכותרת המאמר מהווה חידוש לשוני: המאחזים והפינויים הם בעצם מאחזי עיניים. דוגמה אחרת היא צילום של מצבות מכוסות מים שהופיע בעמוד הראשון של המקומון צפון-1 (2.1.04). בעקבות הצפת בית הקברות בנהריה כמי גשם. את הצילום ליוותה הכותרת **מים עד נפש**. בנוסף למשמעות הפיגורטיבית, המוכרת של הביטוי ('כבר אי אפשר יותר'), מאיר הצילום את משמעותו הליטרלית של הביטוי, ובכך מוסיף ממד אירוני לכותרת.

(2)

מים עד נפש

מראה מצמרר: תקלה בצינוור ניקו מרכזי גרמה להצגה של מי גשמים בצידו המערבי של בית הקברות בנהריה. המים כיסו מצבות וקברים ערויים. חושב העיר שהיה עד למחזה: "אין לדעת עכשיו לאן נסחפו הגופות". קבורה מודל 2004

דוגמה אחרת אפשר למצוא במנשר של הארגון לקידום זכויות "משפחה חדשה".

MARRY (3) אזרחי:

ארגון משפחה חדשה

ברוגמה זו יש משחק בין שתי מילים הומופוניות (מילים שונות בעלות הגיה דומה): המילה "marry" באנגלית, שמשמעותה 'להתחתן', והמילה "מרי" בעברית שמשמעותה 'מרד'. שתי המשמעויות מתכנסות יחד לקריאה להתקוממות חברתית למען היתר לנישואים אזרחיים. גם באמנות תימצאנה דוגמאות דומות. בשנת 1999 הציגה האמנית מיכל נאמן תערוכה בשם ה' צבעים. שם התערוכה (הקרויה על שם אחד הציורים מתוכה) הוא חידוש לשוני, שמהדהד ממנו הביטוי ה' צבאות, ומייצר משמעות חדשה במסגרת היצירה. הפער בין הציורפים "ה' צבעים" ו"ה' צבאות" קורא תיגר על הפן הפלוצנטרי והמיליטנטי בגרסה הישראלית של יהדות בת זמננו.¹

1 כדאי להזכיר שני ציורים אחרים מאותה תערוכה. הציורים עשויים שכבות של צבע שמן וסרט הדבקה ובכל אחד מהם מופיעה כתובת באותיות לטיניות. בציור אחד הכתובת היא Ash kenazim ובשני היא Ashke nazi m. גם כאן נוצר אפקט הנובע מהמשמעויות החדשות שנחשפו בתוך הגירוי המוכר: חשיפת הקרבן על ידי הדגשת המילה אפר (ash) לצד התוקפן על ידי הדגשת המילה נאצי (nazi), כמרכיבים בלתי נפרדים מזהות הקבוצה השלטת במדינת ישראל (Ashkenazim).

(4) מיכל נאמן (1999)

עוד דוגמה היא קטע מתוך המחזה "המובן מאליו" מאת יוסף אל-דור:

- (5) אל"ף: אתה רוצה ללכת לשחות?
 בי"ת: תלוי איזה מיץ.
 אל"ף: איפה.
 בי"ת: איפה מה?
 אל"ף: איפה תלוי מיץ.
 בי"ת: מיץ תלוי??
 אל"ף: הפוך.
 בי"ת: הוא יישפך.
 אל"ף: לא, לא תלוי! הפוך מתלוי.
 בי"ת: מה ההפך של תלוי?
 אל"ף: שמוט.
 בי"ת: מיץ שמוט?
 אל"ף: כן, אתה יודע, תפוז "שמוט".
 בי"ת: להפך, תפוז תלוי!
 אל"ף: טוב, אז אתה רוצה ללכת לשחות?
 בי"ת: אני לא יודע.
 אל"ף: מה?
 בי"ת: לשחות.
 אל"ף: אז אתה רוצה ללכת לשתות?
 בי"ת: תלוי.
 אל"ף: מה?
 בי"ת: תלוי איזה מיץ.

מהר יותר. אכן, חידוש לשוני ("extra שמאל", "כביסה שחורה") המאפשר התעוררות של משמעויות נגישות ("extra small"; "כבשה שחורה" ו"כביסה מלוכלכת"), תוך כדי עירוד משמעויות חדשות ("השמאל הרדיקלי הוא קבוצה קטנה מאוד" "קבוצה של חריגים בחברה מוחה על עוולות ומחזלים – שמה של קבוצת לסביות והומואים נגד הכיבוש ולמען צדק חברתי") הוא חידוש אופטימלי.

גברוק את תנאי ההגדרה של החידוש האופטימלי (7) ונראה שגירוי מוכר (extra small) אינו ממלא את תנאי (7א), שכן אין בו כל חידוש – הוא אינו מעורר כל תגובה חדשה בנוסף לתגובה המוכרת. אך גם גירוי חדש לגמרי (extra tall) אינו עומד בתנאי החידוש האופטימלי (7ב), שכן הוא לא מעורר שחזור של תגובה מוכרת בנוסף לתגובה החדשה שהוא מעורר (למרות שכל מילה בנפרד מוכרת ונגישה, הצירוף עצמו איננו ביטוי מוכר).

האם כל וריאציה על מבע לשוני מוכר תיחשב לחידוש אופטימלי? מתנאי (7א) נראה שאין די בכך שמבע לשוני יהיה אך וריאנט על המבע המוכר. כדי להיחשב חידוש אופטימלי עליו להיות שונה ממנו מבחינה קונספטואלית; למשל, וריאנט כמו hyper small, עשוי אמנם להיות חדש יחסית למבע מוכר (extra small) אך הוא אינו מחדש מספיק. מבחינת המשמעות, הוא אינו שונה באופן מהותי מהביטוי המקורי, שכן למרות החידוש הצורני שלו, הוא לא מעורר אקטיבציה של משמעות שונה מזו של הביטוי השגור יותר; כלומר, הן הביטוי המוכר והן הווריאנט שלו מתייחסים לאותו הרעיון ("מאוד קטן") ולכן אין כאן חידוש אופטימלי (Giora, Fein, et al., 2004).

ישנם מודלים פסיכולוגיים המראים שהנאה נגזרת מחידוש מתון, ובכך מדגישים את חשיבותם של המוכר והחדש ביצירת אפקט ההנאה. למשל, בהנחה שחידוש גורם לעוררות (arousal), מודל העוררות (arousal model, Wundt. 1874) בוחן את הקשר בין עוררות להנאה. הוא מראה שרמה מתונה של עוררות תגרום לרמה הגבוהה ביותר של הנאה, כשכל עלייה ברמת העוררות המתונה או הפחתה ממנה יגרמו להפחתה ברמת ההנאה (Berlyne, 1971).

מודלים אחרים העוסקים באפקט ההנאה כפועל יוצא של זמן חשיפה (mere-exposure-effect) מראים שהנאה מגירוי חדש גוברת ככל שנחשפים אליו יותר (כלומר ככל שנעשה מוכר יותר), עד גבול מסוים, שלאחריו, המשך חשיפה לגירוי תגרום לדעיכת ההנאה (ראו Bornstein & D'Agostino, 1992; Harrison, 1977; Kunst-Wilson & Zajonc, 1980; Maslow, 1937; Zajonc, 1968, 1980, 2000, לסקירה ראו Giora, Fein et al., 2004). הם אמנם מצביעים מודלים אלה מתיישבים עם היפותזות החידוש האופטימלי רק באופן חלקי. הם אמנם מצביעים על כך שההנאה הגדולה ביותר נוצרת מחידוש בדרגה בינונית, אך הם גם מניחים שגירוי מוכר לא ייצור כל אפקט של הנאה. להפך, הוא יגרום לשעמום. כך גם גירוי חדש לגמרי לא יעורר כל הנאה. לעומת זאת, היפותזות החידוש האופטימלי מנבאה שהנגיש ייהנה פחות מהחידוש האופטימלי, אבל יותר מחידוש מוחלט. שהרי זיהוי הנגיש בחדש הוא המהנה (Freud, 1905). זאת ועוד, בעוד המודלים מנבאים שגירוי לא מוכר, כמו מטפורה חדשה, לא יגרום הנאה, ניבוי זה אינו נגזר מהיפותזות החידוש האופטימלי (בין השאר מפני שכפי שנראה, בעיבוד

מטפורה חדשה מתערבת גם משמעות ליטרלית, מוכרת יותר השונה במשמעותה מן המשמעות המטפורית).

ההנחה של היפותזת החידוש האופטימלי, שלפיה למוכר תפקיד חשוב בהנאה האסתטית, מתיישבת היטב עם הגישה שהציעו הפורמליסטים הרוסים (Shklovsky, 1917/1965) והבלשנים מאסכולת פראג (Mukarovsky 1932/1964, 1978) שטענו כי הזרה (ברוסית – ostranenie) או דה-אוטומטיזציה של השגרת בשיח הפואטי (ובאמנות בכלל) היא שמעוררת את האסתטי, ויותר מכך, היא שמגדירה אותו: "השיטה של האמנות היא להפוך אובייקטים ל'לא מוכרים', להפוך צורות למורכבות, להגביר את הקושי ואת זמן התפיסה, מפני שתהליך התפיסה הוא מטרה אסתטית בפני עצמה, ולכן יש להאריכו" (Shklovsky, 1917/1965, p. 12, לסקירה, ראו Miall, D. S., & Kuiken, D., 1994). כלומר, להנאה יש מחיר; עיבוד של חידוש אופטימלי יהיה אמנם קשה וארוך יותר מעיבוד מבע מוכר, אך מתגמל יותר (Fein, et al., 2004).

האם הנאה רגישה לחידוש אופטימלי או לפיגורטיביות?

היפותזת החידוש האופטימלי מערערת על התפיסה הקלאסית, המבחינה בין שפה ליטרלית ופשוטה לבין שפה פואטית-פיגורטיבית ומורכבת. כיוון שהחידוש האופטימלי אינו מוגדר כלל במונחים של פיגורטיביות, ההנאה שהוא מעורר אינה תלויה בפיגורטיביות או בליטרליות של המבע, אלא, כאמור, באופטימליות של החידוש, הנובעת מעירוב בין תגובה נגישה לבין תגובה בעלת נגישות נמוכה או בלתי נגישה השונה מהותית מן הנגישה. כיוון שייטכן חידוש אופטימלי שלא מעורבת בו כלל משמעות פיגורטיבית, הפיגורטיביות אינה תנאי הכרחי ליצירת חידוש אופטימלי או ליצירת אפקט הנאה: למשל, "רק לעציץ" – שמה של חנות פרחים חיפאית – הבנוי על משחק מילים ליטרלי, המזמין כל מי שמעוניין להיכנס "רק להציץ" בסחורה שהיא מציעה (פרחים ועציצים) מהווה חידוש אופטימלי מבלי שתהיה כאן מעורבות של פיגורטיביות כלשהי.

לעומת זאת, הברידחה – "למה יש פרות בשמים? – בשביל החלב" עושה דה-אוטומטיזציה לשם המטפורי "שביל החלב" על ידי הנגשת משמעות ליטרלית הקשורה בו. אם כך, ראינו שפיגורטיביות אינה תנאי הכרחי ליצירת חידוש אופטימלי ואפקט הנאה. אך האם היא תנאי מספיק?

על פי התפיסה הקלאסית, שפה פיגורטיבית מורכבת ומהנה יותר משפה ליטרלית. תפיסה זו תנבא שכל מטפורה כאשר היא תישפט כמהנה יותר מהפרשנות הליטרלית שלה. לעומת זאת, על פי היפותזת החידוש האופטימלי, פיגורטיביות כשלעצמה אינה אמורה להיתפס כמהנה, ולכן תניח ההיפותזה ניבויים שונים למקרים שונים:

2 בניגוד למה שאפשר להניח, חידוש אופטימלי אינו יותר רלוונטי (במושגי Sperber & Wilson, 1986/1995) מן המוכר. הגם שיש לו יותר אפקטים, הוא גם דורש מאמץ עיבוד רב יותר.

- (8) **מטפורות חדשות**, שיש להן משמעות ליטרלית, תיתססנה כמהנות יותר מהפרשנות הליטרלית שלהן, המוכרת יותר.
- (9) **מטפורות מוכרות** שאינן נבדלות כמוכרות מהפרשנות הליטרלית בעלת המשמעות שלהן, לא תיברלנה מהן גם במידת ההנאה שהן גורמות, שכן בשני המקרים לא מדובר בחידוש (א7).
- (10) **מטפורות מוכרות מאוד**, בעלות משמעות מטפורית נגישה מאוד, יישפטו כמהנות פחות מהפרשנות הליטרלית בעלת המשמעות שלהן, שהיא נגישה פחות.

ניסוי 1

כדי לבחון את הניבויים השונים לגבי מטפורות, ערכנו מספר ניסויים. בניסוי הראשון (Giora, Kotler & Shuval, in press), מטרנו הייתה לברוק את ניבוי ההנאה עבור שני סוגי מטפורות והמקבילות הליטרליות שלהן; מטפורות חדשות (זמן הקריאה שלהן כמטפורות היה ארוך יותר מאשר זמן הקריאה שלהן בפרשנות ליטרלית, ראו Giora & Fein, 1999) ומטפורות מוכרות שהן והפרשנות הליטרלית שלהן מוכרות באותה מידה (זמן הקריאה בשני המקרים היה זהה, ראו Giora & Fein, 1999).

חומרי הניסוי (שנלקחו מ-Giora & Fein, 1999) מורכבים מסיפורים קצרים (בעלי כשלושה משפטים) שבסופם פריט המטרה: מטפורה חדשה או מוכרת. כל פריט הופיע בשני תנאים של קונטקסט. האחד, הקשר התומך במשמעות הליטרלית שלו, והאחר הקשר התומך במשמעות הפיגורטיבית שלו.

פריט מוכר

(11) יוני הוא ילד שובב. לפעמים הוא עושה דברים שצריך לעזור לו לצאת מהם. פעם אחת חיפש אותו אביו במשך שעות, וכשמצא אותו התברר לו שהוא לא יכול לעזור לו מפני שהוא סובל מפחד גבהים. **יוני טיפס על עץ גבוה.** (הקשר ליטרלי)

(12) יוני הוא ילד פזיז. לפעמים הוא עושה דברים שצריך לעזור לו אחר כך לצאת מהם. חבריו תמיד עוזרים לו, אך הפעם הם חדלו. **יוני טיפס על עץ גבוה.** (הקשר מטפורי)

פריט חדש

(13) בסקר שנערך בחודש יולי על הרגלי הביילוי של המשפחה הישראלית בחודשי הקיץ, עלה שהמשפחה הישראלית העדיפה לנסוע לחו"ל. לשאלה לאן נסעה המשפחה הממוצעת בקיץ הזה ענו הרוב: **היא טסה לאנטליה.** (הקשר ליטרלי)

(14) במאמר מדיני מחדש יולי מתאר יואל מרקוס מהפך בעם הישראלי: "היעלמותה המוחלטת של האידיאולוגיה בפוליטיקה". הישראלי מעדיף היום חיים נורמליים: בטוחים וטובים יותר. והאידיאולוגיה? **היא טסה לאנטליה.** (הקשר מטפורי)

ראשית ערכנו מברקי מוכרות לפריטי המטרה של הניסוי: נברקים קיבלו רשימת מטפורות (שנלקחו כאמור מ-Giora & Fein, 1999), והתבקשו לדרג עד כמה כל פריט מוכר להם על סולם של מוכרות 1-7 (מ-1 עבור "לא מוכר" ועד 7 עבור "מוכר מאוד"), כשנאמר להם בפירוש שמדובר במטפורות. כמו כן הם התבקשו לתת הגדרה קצרה לכל פריט כדי לוודא שהגיעו למשמעות הנגישה של המטפורות המוכרות. פריטים שקיבלו ציון ממוצע מעל 5 נחשבו מבחינתנו למטפורות מוכרות, וכאלה שציונם הממוצע היה מתחת ל-5 נחשבו לחדשות/פחות מוכרות. התקבלו 16 מטפורות מוכרות ו-20 חדשות.

לאחר מכן ערכנו מברק מקדים נוסף שנועד לבחון אם ניתן להצביע על קבוצה מסוימת של פריטים המהווים חידוש אופטימלי; כיוון שחידוש אופטימלי הוא גירוי המעורר תגובה נגישה בנוסף לתגובה המתאימה לקונטקסט, סביר להניח שהוא יתפס כקוהרנטי פחות יחסית למשמעות נגישה בקונטקסט.³ ההנחה הייתה שבהקשר התומך במשמעות הליטרלית של הפריט, מבע (מטפורי) חדש (היא טסה לאנטליה) יעורר רק את המשמעות (הליטרלית) המתאימה להקשר, בעוד שמבע (מטפורי) מוכר (טיפס על עץ גבוה) יעורר הן את המשמעות הנגישה שלו, המתיישבת עם הקונטקסט (הליטרלית), והן את המשמעות הנגישה שלו שאינה מתיישבת אתו (המטפורית); לעומת זאת, בהקשר התומך במשמעות המטפורית של הפריט, מטפורה חדשה (היא טסה לאנטליה) תעורר הן את המשמעות המטפורית הלא נגישה שלה, זו המתיישבת עם ההקשר, והן את המשמעות הליטרלית היותר נגישה שאינה מתאימה לקונטקסט, ואלו מבע מוכר (טיפס על עץ גבוה) יעורר שוב שתי משמעויות, את המשמעות הליטרלית (שהפעם אינה מתיישבת עם הקונטקסט) ואת המשמעות המטפורית (המתיישבת אתו).

במקרה שמתעוררות שתי תגובות שונות, האחת חדשה והאחרת נגישה, נצפה שהפריט יישפט כחידוש אופטימלי, כלומר, שהפריט (למשל, גירוי חדש בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלו) יישפט כפחות קוהרנטי בקונטקסט שלו יחסית למקרה בו הקונטקסט תומך במשמעות היותר נגישה שלו (למשל גירוי מטפורי חדש בקונטקסט התומך במשמעותו הליטרלית). לעומת זאת במקרה שבו עולות שתי משמעויות, בלי קשר לקונטקסט (למשל גירוי מוכר הן בקונטקסט התומך במשמעותו הליטרלית והן בקונטקסט התומך במשמעותו המטפורית), לא יהיה הברל בשיפוטי הקוהרנטיות בין שני תנאי הקונטקסט, כיוון שבאף אחד מהתנאים לא מדובר בחידוש אופטימלי (במקרה כזה אמנם עולות שתי משמעויות אך הן נגישות באותה מידה והן עולות ללא תלות בקונטקסט; על אקטיביזציה אוטומטית של משמעות נגישה ראו Giora 2003 103-166; על התערבות התגובה הנגישה בהכנת מטפורות ראו Giora & Fein 1999).

לנברקים נמסרו חוברות (בתפוצה משלימה) ובהן הפריטים המוכרים והחדשים (כפי שדורגו במברק הקודם) המשובצים בקונטקסטים התומכים במשמעותם הליטרלית או המטפורית.

3 חשוב להרגיש שהמושג "נגישות" מתייחס אך ורק לתהליך השליפה המודולרי של מילים ומשמעויות המתרחש בתוך הלקסיקון. תהליך זה שונה ונפרד ממנגנון ה"גיחוש" הפועל במקביל לו – כחלק מההליכי העיבוד הגבוהים יותר – המאפשר לקורא לצפות מראש את המשמעות המתאימה לקונטקסט. לדיון מעמיק בהבדלים בין שני התהליכים ראו, Giora 2003, 13-60, Peleg, Giora & Fein, 2001

הנבדקים התבקשו לדרג על סולם בין 1-7 עד כמה המבע האחרון (פריט המטרה) מתיישב בטבעיות עם הקונטקסט המקדים לו (מ-7 עבור "מתיישב בטבעיות" עד 1 עבור "אינו מתיישב בטבעיות").

תוצאות המבדק המקדים הראו שכמצופה, פריטים חדשים (היא טסה לאנטליה) דורגו באופן מובהק כפחות קוהרנטיים כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלהם (4.31), לעומת דירוגם כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהם (5.83); לעומת זאת במקרה של פריטים מוכרים (טיפס על עץ גבוה) לא נצפה הבדל מובהק בין אם הם הופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהם (5.42) ובין אם הם הופיעו בקונטקסט התומך במשמעותם המטפורית (5.39); בשני המקרים הפריטים נשפטו כקוהרנטיים באותה מידה.

ניתן אפוא לומר, שבהתאם להנחת המחקר, מתוך ארבעת התנאים שנבדקו, רק התנאי "גירוי חדש בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית" עומד בתנאי הגדרת החידוש האופטימלי; אמנם גם במקרה של גירוי מוכר עלו שתי משמעויות שונות בשני תנאי הקונטקסט השונים, אך רק במקרה של מטפורה חדשה, שתי המשמעויות שהתעוררו היו שונות זו מזו הן במשמעות והן בנגישות.

לאחר שהראנו שיש בידינו קבוצה של חידושים אופטימליים, ערכנו ניסוי שבו ביקשנו לאמת את ניבויי ההנאה של היפותזת החידוש האופטימלי; עבור מטפורות חדשות והפרשנות הליטרלית (והיותר מוכרת) שלהן (13-14), ועבור מטפורות מוכרות שאינן נבדלות ברמת המוכרות מהפרשנות הליטרלית שלהן (11-12). כאמור, על פי היפותזת החידוש האופטימלי, מטפורה חדשה (היא טסה לאנטליה) תיתפס כמהנה יותר מהפרשנות הליטרלית והיותר מוכרת שלה, בעוד מטפורה מוכרת (טיפס על עץ גבוה) שאינה נבדלת במוכרות מהפרשנות הליטרלית שלה, לא תיבדל מהפרשנות הליטרלית שלה גם במידת ההנאה שהיא גורמות (שכן לא מדובר בחידוש אופטימלי).

חומרי הניסוי היו זהים לחומרי הניסוי הקודם בהבדל אחד: כאן הנבדקים התבקשו לדרג עבור כל פריט על סולם בין 1-7, עד כמה המבע האחרון מעורר הנאה בהקשר שבו הוא משובץ (מ-7 עבור "מעורר הנאה" ועד 1 עבור "לא מעורר הנאה").

תוצאות הניסוי מתיישבות עם ניבויי היפותזת החידוש האופטימלי שכבר הוצגו: ראשית, גירויים חדשים (היא טסה לאנטליה), נשפטו באופן מובהק כיותר מהנים בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלהם (3.82) מבקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהם (3.49) לעומת זאת, עבור הגירויים המוכרים (טיפס על עץ גבוה) לא נמצא כל הבדל מובהק ברמת ההנאה, בין שהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהם (3.95) לבין שהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלהם (4.02). החידוש האופטימלי הוא זה שעורר את ההנאה הגבוהה ביותר, ולא הפיגורטיביות. אמנם המטפורות החדשות דורגו כמהנות יותר מהמקבילות הליטרליות שלהן, אך לא נמצא הבדל ברמת ההנאה בין מטפורות מוכרות לפרשנויות הליטרליות שלהן.

ניסוי 2

מטרת הניסוי הזה הייתה לבחון את הניבוי השלישי של היפותזת החידוש האופטימלי עבור מטפורות (10), כלומר להראות שפרשנות ליטרלית של מטפורות מוכרות מאוד תישפט כמהנה יותר מהפרשנות המטפורית והיותר מוכרת שלהן (Giora, Fein et al., 2004). כדי לעשות זאת, בחרנו מטפורות מוכרות יותר מהמטפורות שבהן השתמשנו בניסוי הקודם, בהנחה שלגבי מטפורות אלה, המשמעות הליטרלית תהייה נגישה פחות מהמשמעות המטפורית ולכן תהווה חידוש אופטימלי. כמו כן, ציפינו לשחזר את תוצאות הניסוי הקודם עבור מטפורות חדשות (8); על פי היפותזת החידוש האופטימלי, נצפה שמטפורות חדשות תישפטה כמהנות יותר מהפרשנויות הליטרליות שלהן, אך עבור מטפורות מוכרות מאוד, נצפה שהתמונה תתהפך, ושהפרשנות הליטרלית שלהן תישפט כמהנה יותר מהפרשנות המטפורית שלהן. ממצא כזה יחזק עוד יותר את האסוציאציה בין חידוש אופטימלי להנאה ואת הריסוציאציה בין פיגורטיביות להנאה כפי שמנבאה היפותזת החידוש האופטימלי.

כדי לבחור את פריטי המטרה לניסוי, ערכנו מברק מקדים שבו ניתנה לנבדקים רשימה בת 200 פריטים. הם התבקשו לדרג עד כמה כל פריט מוכר להם על סולם של מוכרות בין 1-7 (מ-1 עבור "לא מוכר" ועד 7 עבור "מוכר מאוד"), ונאמר להם בפירוש שהפריטים הם מטפורות. הם גם התבקשו לתת הגדרה קצרה לכל אחת מהמטפורות כדי לוודא שהגיעו למשמעות הנגישה של המטפורות המוכרות.

תוצאות הניסוי הניבו 20 מטפורות מוכרות מאוד שדורגו בין 6.44-6.93 על סולם המוכרות, ו-20 מטפורות חדשות מאוד שדורגו בין 1.97-1.03 על אותו סולם. בדיקת ההגדרות שניתנו למטפורות הראתה כי הייתה הסכמה גורפת לגבי משמעות המטפורות המוכרות, ולעומת זאת לא נצפתה הסכמה כזו לגבי משמעות המטפורות החדשות. 40 המטפורות שנבחרו שימשו אותנו גם במברק המקדים שלהלן.

במברק המקדים השני שערכנו, בדומה למברק המקדים בניסוי הקודם, רצינו לוודא שיש לנו קבוצת פריטים המהווים חידוש אופטימלי. כאמור, הרצינול היה שמכיוון שחידוש אופטימלי הוא גירוי המעורר תגובה נגישה (שבמקרה זה אינה מתיישבת עם הקונטקסט) בנוסף לתגובה נגישה פחות המתאימה לקונטקסט ושונה מן הנגישה, סביר להניח שהוא ייתפס כקוהרנטי פחות יחסית לגירוי המעורר משמעות נגישה המתיישבת עם הקונטקסט.

לנבדקים נמסרו חוברות (בתפוצה משלימה) ובהן 20 הפריטים המוכרים ו-20 הפריטים החדשים (כפי שדורגו במברק הקודם) המשובצים בקונטקסטים התומכים במשמעותם הליטרלית או המטפורית. הנבדקים התבקשו לדרג עבור כל פריט עד כמה המבע האחרון (פריט המטרה) מתיישב בטבעיות עם הקונטקסט המקדים לו על סולם בין 1-7 (מ-7 עבור "מתיישב בטבעיות" עד 1 עבור "אינו מתיישב בטבעיות").

פריט מוכר מאוד

(15) דרורית תמיד מזמינה בננה ספליט, כשהיא הולכת למסעדה. זה די משונה בהתחשב בעובדה שהיא לא אוהבת בננות. כששאלתי אותה מדוע היא מזמינה את המנה הזו כל

סעם מחדש, היא אמרה שהיא מזמינה בננה ספליט ריק בגליל **הדובדבן שבקצפת**. (הקשר ליטרלי)

(16) ליום ההולדת השישים וחמש של דבורה הכינה לה המשפחה מסיבת הפתעה. דבורה מאוד התרגשה, ואמרה שהשיר שכתבו לכבודה הנכדים היה **הדובדבן שבקצפת**. (הקשר מטפורי)

פריט חדש מאוד

(17) אתמול ראיתי את משחק הכדורגל בטלוויזיה בין הפועל תל אביב למכבי חיפה. לצערי המשחק היה כל כך משעמם, שבסופו של דבר העברתי ערוץ, וצפיתי בתוכנית בישול בה לימדו **איך מכינים ממרח קארי ירוק**. (הקשר ליטרלי)

(18) אתמול ראיתי את משחק הכדורגל בטלוויזיה בין הפועל תל אביב למכבי חיפה. עד המחצית המשחק היה שקול, אבל במחצית השנייה הפועל תל אביב הראתה לקהל **איך מכינים ממרח קארי ירוק**. (הקשר מטפורי)

ההנחה היא שבקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית של פריט, מבע (מטפורי) חדש מאוד (איך מכינים ממרח קארי ירוק) יעורר רק את המשמעות (הליטרלית) המתאימה לקונטקסט, ואילו מבע (מטפורי) מוכר מאוד (הדובדבן שבקצפת) יעורר הן את המשמעות הפחות הנגישה שלו (הליטרלית), המתיישבת עם הקונטקסט והן את המשמעות היותר נגישה שלו (המטפורית) שאינה מתיישבת עמו; לעומת זאת, בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית של פריט, תהיה זו המטפורה החדשה מאוד (איך מכינים ממרח קארי ירוק) שתעורר הן את המשמעות (המטפורית) הלא נגישה שלה, זו המתיישבת עם הקונטקסט, והן את המשמעות (הליטרלית) היותר נגישה שאינה מתיישבת עמו, ואילו מטפורה מוכרת מאוד (הדובדבן שבקצפת) תעורר את המשמעות הנגישה שלה שמתיישבת עם הקונטקסט (המטפורית).⁴

במקרה שמתעוררות שתי תגובות שונות, האחת נגישה והאחרת לא נגישה (חדשה) או נגישה פחות נצפה שהפריט יישפט כחידוש אופטימלי, כלומר, שהפריט (למשל, גירוי מטפורי חדש מאוד בקונטקסט תומך במשמעות המטפורית שלו או גירוי מטפורי מוכר מאוד בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלו) יישפט כפחות קוהרנטי בקונטקסט שלו יחסית למקרים בהם הקונטקסט תומך במשמעות הנגישה שלו (למשל, גירוי חדש מאוד בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית, או גירוי מוכר מאוד בקונטקסט התומך במשמעותו המטפורית).

תוצאות המבדק המקדים הראו שפריטים לא מוכרים – חדשים מאוד (איך מכינים ממרח קארי ירוק), דורגו באופן מובהק כיותר קוהרנטיים כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית (17), והנגישה שלהם (5.77), מאשר כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית (18) והחדשה שלהם (3.78). לעומת זאת, פריטים מוכרים מאוד (הדובדבן שבקצפת)

4 ייתכן שבשלב מאוחר יותר תעלה גם המשמעות הליטרלית של המבע, אך לא ייווצר קונפליקט בין שתי המשמעויות, שכן התעוררותן תהיה מדורגת, קודם המשמעות היותר נגישה ואחר כך הפחות נגישה, ולכן לא נצפה לראות השפעה בשיפטי הקוהרנטיות. יחד עם זאת לא כדקנו זמני קריאה של הפריטים בניסוי.

דורגו באופן מובהק כקוהרנטיים יותר כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית (16) והיותר נגישה שלהם (5.86) מאשר כשהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית (15) והפחות נגישה שלהם (5.25).

ניסוי זה ביסס אפוא קבוצה של מטפורות שהן חידושים אופטימליים וקבוצה של מבעים ליטרליים שהם חידושים אופטימליים. עתה הייתה בירינו האפשרות לבחון את תקפותה של היפותזת החידוש האופטימלי המנבאה רגישות להנאה מחידוש אופטימלי מעבר למטפוריות לעומת היפותזת הפיגורטיביות המנבאה רגישות מהנאה למטפוריות.

בניסוי המרכזי בסדרת מבדקים זו בדקנו את שיפוטי ההנאה מפריטי המטרה שנבחנו קודם בשני תנאי ההשר. הכוונה בניסוי זה הייתה להראות שההנאה רגישה לחידוש אופטימלי ללא תלות בפיגורטיביות; פריט שעומד בתנאי החידוש האופטימלי (פרשנות מטפורית של מטפורה חדשה מאוד ופרשנות ליטרלית של מטפורה מוכרת מאוד) יישפט כמהנה יותר מהפריט המקביל לו שאינו ממלא תנאים אלה (פרשנות ליטרלית של מטפורה חדשה מאוד ופרשנות מטפורית של מטפורה מוכרת מאוד).

גם כאן, כמו בסדרת הניסויים הקודמת, חומרי הניסוי היו זהים לחומרי הניסוי הקודם, בהבדל אחד: כאן הנבדקים התבקשו לדרג על סולם של 1-7 עד כמה המבע האחרון (פריט המטרה) מעורר הנאה בקונטקסט שבו הוא משובץ (מ-7 עבור "מעורר הנאה" ועד 1 עבור "לא מעורר הנאה").

תוצאות הניסוי אישרו את הניבויים שלנו ביחס למטפורות חדשות מאוד (איך מכינים ממרח קארי ירוק) ולפרשנות הליטרלית שלהן; מטפורות חדשות מאוד נשפטו באופן מובהק כמהנות יותר בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלהן (4.02) מבקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהן (3.53). לעומת זאת, עבור המטפורות המוכרות מאוד (הדובדבן שבקצפת) לא נמצא הבדל מובהק ברמת ההנאה בין שהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית שלהן (3.64) לבין שהופיעו בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית שלהן (3.78) למרות שהתוצאות שהתקבלו נטו לכיוון הנכון.

כדי לבדוק אם הנטייה שזיהינו תהיה מובהקת במקרים שבהם הבדל הנגישות בין שתי המשמעויות קיצוני במיוחד, בחרנו מתוך חומרי הניסוי את 10 המטפורות המוכרות ביותר (דורגו 6.71-6.93 על סולם המוכרות) ואת 10 המטפורות החדשות ביותר (דורגו 1.03-1.62 על סולם המוכרות) והשוונו בין דירוגי ההנאה שלהן. ואכן, בדיקה זו הניבה את התוצאות שנבאנו. כצפוי, המטפורות החדשות ביותר נשפטו באופן מובהק כמהנות יותר בקונטקסט התומך במשמעות המטפורית הלא נגישה שלהן (4.00) מאשר בקונטקסט התומך במשמעות הליטרלית והיותר נגישה שלהן (3.46) כמו כן התקבל הפעם גם הבדל מובהק עבור המטפורות המוכרות ביותר: הן נשפטו כמהנות יותר בקונטקסט התומך שבמשמעותן הליטרלית והנגישה פחות (4.02) מבקונטקסט התומך במשמעותן המטפורית, הנגישה יותר (3.60). מכיוון שהמשמעות הליטרלית שלהן מהווה חידוש מסוים, היא מהנה יותר מהמשמעות המטפורית המוכרת.

דין

תוצאות שני הניסויים המדויקים והטובים נטענה כי בניגוד לליטרליות או לפיגורטיביות שאינן יכולות להסביר שיפוטיות, יכול הדין לשמש האופטימלי להסביר אותם. בניסוי הראשון ראינו שפריטים החולקים אותה מידת רגישות (מטפורות מוכרות והפרשנות הליטרלית שלהן) – טיפס על עץ גבוה) הניבו שיפוטיות הנאה דומים. לעומת זאת, פריטים השונים ברמת הנגישות שלהם (מטפורות חדשות והפרשנות הליטרלית שלהן) – היא ססה לאנטליה) הניבו שיפוטיות הנאה שונים. כך גם בניסוי השני, מניסויים השונים ברמת הנגישות שלהם (מטפורות חדשות ביותר והפרשנות הליטרלית היותר הנגישה שלהן) – אין מניסויים ממרח קארי ירוק, ומטפורות מוכרות ביותר והפרשנות הליטרלית הנגישה פחות שלהן) – הניבו שיפוטיות הנאה שונים, ואת שיפוטיות ההנאה הגבוהים ביותר על סולם ההנאה קיבלו החידושים האופטימליים (הפרשנות המטפורית של מטפורות חדשות וחדשות מאוד, והפרשנות הליטרלית של מטפורות מוכרות ביותר). הנאה רגישה אפוא לחידוש אופטימלי ולא לפיגורטיביות.

נסכם ונאמר שאמנם בניגוד לפרשנות הקלאסית של אריסטו, שאותה הצגנו לעיל, אין קשר בין מטפוריות והנאה: פיגורטיביות (או מטפוריות) אינה תנאי הכרחי ליצירת הנאה, מפני שיש מקרים שבהם ההנאה נובעת אך ורק מחידושים אופטימליים ליטרליים (למשל, בית קפה בשם "מאגיה", שמשחק על המילים "מאג" – ספל גדול, ו"מאגיה" – כישוף, ויוצר בכך משמעות חדשה האומרת משהו גם על הקפה וגם על האווירה במקום, בלי שימוש כלשהו בשפה פיגורטיבית). פיגורטיביות גם אינה תנאי מספיק ליצירת הנאה, מפני שקיימים מקרים, כפי שהראנו בשני הניסויים שנידונו, שבהם אין הבדל ברמות ההנאה שמעוררות מטפורה והמקבילה הליטרלית שלה, ומקרים אחרים שבהם פרשנות ליטרלית של ביטוי מסוים עשויה להיות מהנה אף יותר מהפרשנות המטפורית שלו. עם זאת, אם נחזור ונברוק את התנאים שמונה אריסטו ליצירת שיח מהנה ונתעלם לרגע מטענתו ש"המטפורה היא שעושה זאת יותר מכל", נראה שלטעמו, השיח המהנה ביותר אינו החריג או החדש ביותר (שכן את משמעותן של מילים חריגות איננו מכירים – זהו מלל חסר פשר), והוא גם איננו המוכר ביותר (כי "את מילות היום-יום אנחנו יודעים"). השיח המהנה, לשיטתו של אריסטו מכיל מבעים המשלבים בין המוכר לחדש; ובמילים אחרות, הוא מכיל חידושים אופטימליים.

ביבליוגרפיה

- אל-דרור י' (1998). **המובן מאליו**, תל-אביב: ידיעות אחרונות/ספרי חמד.
- אריסטו, (תשס"ג). **פואטיקה**, תרגום מיונית והוסיף מבוא, הערות ומאמר מסכם: יואב רינן. ירושלים: הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- אריסטו, (2002). **רטוריקה**, תרגום מיונית והוסיף מבוא והערות: גבריאל צורן, בני ברק: ספרית הפועלים.
- ברינקר, מ' (1982). **אסתטיקה כתורת ביקורת**, תל-אביב: אוניברסיטה משודרת, משרד הביטחון.
- מאמר מערכת (31.12.04). **מאחזי עיניים**, עיתון הארץ (עמ' 1ב) הוצאת שוקן.
- נאמן, מ' (1999). **ה' צבעים**, תערוכה – אוצרת: אלן גינתון; קטלוג – עריכת טקסט: אסתר דותן, תל-אביב: מוזיאון תל אביב לאמנות.

- Berlyne, D.E. (1971). *Aesthetics and psychology*. New York: Century Psychology Series.
- Bornstein, R.F., & D'Agostino, P.R. (1992). Stimulus recognition and the mere exposure effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 545-552.
- Freud, S. (1905/1960). *Jokes and their relation to the unconscious*. New York: Norton.
- Gerard, A. (1764). *An essay on taste*. London: Millar.
- Giora, R. (1997). Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis. *Cognitive Linguistics*, 7, 183-206.
- Giora, R. (2003). *On our mind: Salience, context and figurative language*. New York: Oxford University Press.
- Giora, R. (2002). Optimal innovation and pleasure. In O. Stock C. Strapparva & A. Nijholt (Eds.), *Processing of The April Fools' Day Workshop on Computational Humour*. April 2002. ITC-itst. Trento (pp. 11-28). Trento: ITS-itst.
- Giora, R., & Fein, O. (1999). On understanding familiar and less-familiar figurative language. *Journal of Pragmatics*, 31, 1601-1618.
- Giora, R., Fein, O., Kronrod, A., Elnatan, I., Shuval, N. & Zur, A. (2004). Weapons of mass distraction: Optimal innovation and Pleasure Ratings. *Metaphor and Symbol*, 19, 115-141.
- Giora, R. Kotler, N. & Shuval, N. (in press). Metaphor, coherence, optimal innovation, and pleasure. In J. Andor and P. Pelyvás (Eds.) *Empirical, Cognitive-Based Studies in the Semantics-Pragmatics Interface*. Oxford: Elsevier Science.
- Harrison, A.A. (1977). Mere exposure. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 610-646). New York: Academic Press.
- Home, H. (1765). *Elements of criticism*. London: Millar.
- Kunst-Wilson, W. R. & Zajonc, R. B. (1980). Affective discrimination of stimuli that cannot be recognized. *Science*, 207, 1019-1024.
- Maslow A.H. (1937). The influence of familiarization on preference. *Journal of Experimental Psychology*, 16, 536-552.
- Miall, D.S., & Kuiken, D. (1994). Foregrounding, defamiliarization, and affect response to literary stories. *Poetics*, 22, 389-407.
- Peleg, O., Giora, R., & Fein, O. (2001). Salience and context effects: Two are better than one. *Metaphor and Symbol*, 16, 173-192
- Shklovsky, V. (1917/1965). Art as technique. In L. T. Lemon & M. J. Reis (Eds. and Trans.), *Russian formalist criticism: Four essays*, 3-57. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1986/1995). *Relevance: Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- Wundt, W.M. (1874) *Grundzung der physiologischen Psychologie*. Leipzig: Engelmann.

- Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, 1-27.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preference needs no inferences. *American Psychologist*, 35, 151-175.
- Zajonc, R. B. (2000). Closing the debate over the independence of affect. In J. P. Forgas (Ed.), *Feeling and thinking: The role of affect in social cognition* (pp. 31-58). Cambridge, UK: Cambridge University Press.